

MLADENKA:

Jernej Kopitar in Vuk Karadžić.

esnična zgodovina književnosti, ki govori, kdo je ustvarjal nove in širil tuje ideje, mora posvetiti Jerneju Kopitarju celo poglavje, in to ne samo pri Slovencih, ampak tudi pri Hrvatih in Srbih. Saj je naš Kopitar, slavni ta jezikoslovec, ustvaril celega Vuka, velikega preporoditelja srbske književnosti.

Kopitar in Vuk ostaneta za vedno dve nerazdružni imeni. Najsijajnejši plod Kopitarjevega dela je njegov vpliv na Vuka, in Vuka, kakršnega imamo, si ne moremo misliti brez Kopitarja, tako nerazdružno sta delovala ta dva velika moža za procvit in povzdigo svojega naroda.

Ko je Kopitar leta 1808. ostavil Ljubljano in se preselil na Dunaj, je bilo njegovo delovanje preveč raztreseno. Z vso krepko voljo se je oklenil časnikaštva. Pisal je v razne liste ocene, naznanila, poročila o prosvetnem in političnem razvoju svojega časa. Njegovi spisi so duhoviti in polni novih načrtov, toda manjka jim treznega preudarka in osredotočenja misli, ki sta pač potrebna za rešitev važnih vprašanj. Pri tej zaposlenosti mu ni bilo mogoče misliti na večja dela trajne veljave.

Že zgodaj je začel Kopitar občevati z brati Srbi. Poznal je vse tedanje duševne voditelje srbskega plemena, vendar v začetku ni z njimi živahneje občeval. L. 1814. pa se je seznanil z možem, ki mu je nadomestil vse druge. To je bil Vuk Štefanović Karadžić.

Po porazu na Kosovem polju (l. 1389) je imela srbska književnost edino zavetišče v samostanih. Tu se je najprej zbudila želja po šolah in pouku. Ker pa niso doma imeli učiteljev, so se obrnili na Ruse. V Rusiji se je začela za Petra Velikega nova prosvetljena doba. Pod vplivom ruskih knjig in učiteljev se je razvila v Srbiji iz stare cerkvene slovenščine nekaka ruskoslovenska, oziroma slovenosrbska mešanica, in tej mešanici je napovedal boj Vuk.

Že Dositej Obradović, srbski književnik, je spoznal potrebo narodnega književnega jezika, pa ni imel potrebnega globokega slovniškega znanja, da bi izvedel potrebne preosnove. Za njim so prišli drugi možje — kakor n. pr. Milovan in Mušicki — pa so vsi ostali na pol pota. Za izvedbo take ideje je bilo treba večjega duha. In ta se je našel; bil je to Vuk Štefanović Karadžić.

Vuk se je proslavil v dvojnem pogledu: prvič kot preosnovalec književnega jezika in drugič kot zbiralec narodnega blaga. Da mu ni bil vodja in pomočnik Kopitar, bi se Vuk nikdar ne dvignil do te

višine, kjer stoji danes. In to priznava sam, rekoč: »Glavni uzrok, da sam ja danas spisatelj, ostat će do vijeka Kopitar.« —

Takoj po svojem prihodu na Dunaj je začel Vuk občevati s svojimi rojaki. V »Novinah Srbskih« je priobčeval svoje prve spise in je kmalu zaslovel med sotrudniki. V začetku svojega delovanja je napisal za »Novine Srbske« članek o propasti Srbije. Rokopis je prišel v roke Jerneju Kopitarju. Temu je ugajal čisti narodni jezik. Začel se je zanimati za Vuka in ko se je osebno seznanil z njim, je spoznal, da je našel moža, ki ga je že dolgo zaman iskal.

Kaj je bil Kopitar Vuku od začetka njunega znanja, pravi Vuk v pismu iz Budima z dne 1. januarja 1814: »Ali ja ću opet doći da vidim, ne Beč, ne Prater, ni Schönbrunn, nego Vas.«

Vuk Štefanović Karadžić

Kopitar je privoščil vsakemu narodu skrb do jezika in njega negovanje. Navduševal je Vuka za srbski narodni jezik, in pod Kopitarjevim vodstvom se je ta odločil, da prouči materinščino ter začne zbirati narodne zaklade. Sicer je Vuk že sam prinesel nekaj teh nazorov s seboj, a Kopitarju ni bilo težko vplivati nanj. Prišedši na Dunaj, je bil prinesel Vuk s seboj rusko pesmarico; vedel je, da imajo Srbi mnogo takih zakladov, a manjkalo mu je podjetnosti.

Tu je posegel vmes Kopitar. Kazoč mu slične velike nemške zbirke, ga je napotil k nabiranju narodnih pesmi. L. 1814. je izšla »Mala prstonarodna slaveno-srbska pesmarica«. L. 1815. je izšel drugi zvezek, posvečen Kopitarju, ki jih je kratko naznanil. L. 1814. pa je Vuk izdal »Pismenico srbskoga jezika po govoru prostoga naroda napisano«, v kateri razpravlja o pravopisu svojega materinskega jezika.

Grob Jerneja Kopitarja

Kmalu nato se je lotil Vuk slovarja. Da bi ga ne ovirale gmotne skrbi, ga je vzel Mušicki k sebi v samostan Šišatovac. Delo je hitro napredovalo, sam Mušicki ga je podpiral. Začetkoma niti Kopitar niti Vuk nista vedela, v kakšnem obsegu naj izide slovar. Gradivo

Opomba uredništva: Podobe Jerneja Kopitarja ne moremo priobčiti, ker je nismo mogli nikjer dobiti. Naša podoba nam kaže nagrobni kamen pri sv. Krištofu v Ljubljani. — Kamen ima napis v latinščini. V slovenskem prevodu se glasi (pomišljaji označujejo vrste): Jernej Kopitar — Kranjec — rojen v vasi Repnjah pri Ljubljani — dne 23. avgusta 1780. — V pospeševanju slovanskega slovstva — velikega Dobrovskega — duhoviti tekmovalec. — Umrli na Dunaju — dne 11. avgusta 1844. — (Samo v slovenščini): Smrtni ostanki Kopitarjevi — ki so nad 53 let počivali — pri Sv. Marku na Dunaju — so bili v domovino prepeljani — in tukaj slovesno pokopani — dne 12. vinotoka 1897. — Slovenska Matica.

je nabiral med narodom in ga izbral iz slovarjev v Sremu. Že dne 10. marca l. 1816. je poslal na Dunaj »Novinam Srbskim« objavo, da slovar izide. A že tedaj se je pričela gonja proti njemu. Metropolit Statimirović pa je celo ukazal Mušickemu, da mora Vuka zapoditi. »Teraj Vuka iz manastira, jer ću inače ja oterati i tebe i njega!« — In Vuk se je jeseni l. 1816. res vrnil na Dunaj. S Kopitarjem sta končno slovar pregledala, uredila in dopolnila. Kopitar je sestavil nemški in latinski del, in tudi narodopisni opis raznih srbskih običajev je Kopitarjeva zasluga.

Vuk je razumeval in izvrševal Kopitarjeve nauke, da mora imeti vsak glas svojo črko in da je treba pisati slovnico po govoru nepokvarjenega kmeta, iskati pri njem besed za dober slovar, nabirati njegove pesmi, pripovedke, bajke in pregovore, opisovati njegove šege in navade, pisati pa za njegove potrebe in zdravo književnost opirati na temelje vsega v resnici narodnega življenja v sedanosti in preteklosti. Vendar pa je bil Vuk precej samostojen. Takoj se je postavil na stališče, da sta cerkvenoslovenski in srbski jezik različna in da morata imeti različna pravopisa.

Ker je bil Vuk v silnih denarnih zadregah, je l. 1819. odpotoval v Rusijo. Povsod je bil prijazno sprejet. Seznanil se je z odličnimi osebami in obiskal je vsa glavna mesta. Na Ruskem je dobil pač nekaj podpore, toda ko se je vrnil na Dunaj, so bile njegove imovinske razmere tako slabe, da je moral zastavljati in prodajati knjige. Ves čas pa mu je bil najboljši svetovalec in najzvestejši pomočnik Kopitar. Večkrat je mislil na službe zanj in predlagal mu je prevod Novega Zakona, da bi si Vuk zaslužil cekine Angleškega biblijskega društva.

L. 1820. je Vuk odpotoval v Srbijo, leto nato je bil zopet na Dunaju. L. 1823. je bil v Leipzigu, kjer je hotel študirati medicino. Tu je občeval z Grimmom in Goethejem, ki sta že imela slavno ime v nemški književnosti.

L. 1823. je izdal tretji zvezek narodnih pesmi, prihodnje leto je pričel že drugo izdajo. Medtem so izšle srbske narodne pesmi v nemškem prevodu. L. 1825. je bil zopet na Dunaju. Toda bil je otožen in žalosten, ker je živel v veliki bedi. Osnovel je zbornik »Danico«, kjer je priobčeval jezikovne in zgodovinske članke. V tej »Danici« je imel tudi koledar in tukaj je uvedel za praznike in svetnike narodna imena.

Doba skupnega delovanja z Vukom je bila najlepša v Kopitarjevem življenju. Ko je l. 1829. v Pragi umrl slavni Dobrovsky, je Kopitar upal, da bo poslej Dunaj središče slavističnih nauk in da mu bo on glava. Toda pod znamenitim Čehom Šafaříkom so ustanovili v Pragi novo središče, in mladi naraščaj se je ogibal Kopitarja. Vse to je Kopitarja močno potrlo. Postal je otožen in zdražljiv. Ko se je povrnil iz Rima l. 1843., je začel bolehati. Duševni boleti so se pri-

družile še gmotne skrbi in 11. avgusta l. 1844. je umrl. Pokopali so ga na Markovem pokopališču na Dunaju, kjer je bil pokopan l. 1864. tudi Vuk.

Ko smo ječali pod avstrijskim jarmom, se nismo zavedali, kako velikega pomena je bilo delovanje teh dveh mož, ki sta nam že takrat gradila most, ki je zvezal naš troedini narod v eno celoto. L. 1897. o priliki prenosa zemeljskih ostankov Vuka in Kopitarja v domovino, je končal znameniti naš učenjak dr. Murko, sedaj profesor slovanskih jezikov na vseučilišču v Pragi, svoj govor: »Mogočna Sava pa, ki tako lepo veže tri najbližja plemena na slovanskem jugu, bo nosila mimo bele Ljubljane in šumela pod Beogradom Vukovim ostankom pozdrav naših snežnikov in drugih gorskih velikanov, zelenih hribov in cvetočih poljan Kopitarjeve domovine!«

Gnali v prodaj smo voliča . . .

*Gnali v prodaj smo voliča
in kupili smo konjiča,
nedosežnega tekača,
ki mu dalja je igrača.*

*Prav lepó smo se vozili —
všeč le to nam bilo ni,
ker takoj smo se zvrnili,
da bolijo nas kosti . . .*

*Oče pravi: »Oh, nezgodal!«
Mati pravi: »Kaj — neroda!«
Dedek pravi: »Konjič vsak
najmanj sto ima napak,
a voliček samo eno,
da prestavlja noge leno . . .«*

Fr. Ločniškar.

Bela narcisa, lilija, tulipan . . .

*Kakšen bo jutri dan,
bela narcisa, lilija, tulipan —
ali bo solnce prišlo čez les,
ali bo vetrič zavel čez plan —
ali se v rosi umila boš,
lilija bela, kraljica rož,
da bo še lepši tvoj beli obraz
jutri kot zime srebrni čas —
ali boš jutri stal*

*v polju, ponosni moj tulipan,
kakor kristal svetel —
ali bo snežnobel
vitki tvoj vrat cvetel
jutri, pojutrišnjem —
bela narcisa ti —
kdo ve, če novi dan
najde te kakor si —
bela narcisa, lilija, tulipan?*

Gliša Koritnik.

